TIBBIYOT
TA'LIMI & INNOVATSIYALARI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI
19 20

Google scholar

PubMed MEDLINE
NIH U.S. National Library of Medicine National Institutes of Health
Advancing Health Through Knowledge

- 14.00.00 - Tibbiyot fanlari;
- 14.00.01 - Akusherlik va ginekologiya;
- 14.00.02 - Morfologiya;
- 14.00.03 - Endokrinologiya;
- 14.00.04 - Otorinolaringologiya;
- 14.00.05 - Ichki kasalliklar;
- 14.00.06 - Kardiologiya;
- 14.00.07 - Gigiena;
- 14.00.08 - Oftal'mologiya;
- 14.00.09 - Pediatriya;
- 14.00.10 - Yuqumli kasalliklar;
- 14.00.11 - Dermatologiya va venerologiya;
- 14.00.12 - Tibbiy reabilitologiya;
- 14.00.13 - Nevrologiya;
- 14.00.14 - Onkologiya;
- 14.00.15 - Patologik anatomiya;
- 14.00.16 - Normal va patologik fiziologiya;
- 14.00.17 - Farmakologiya va klinik farmakologiya;
- 14.00.18 - Psixiatriya va narkologiya;
- 14.00.19 - Klinik radiologiya;
- 14.00.20 - Tibbiy genetika;
- 14.00.21 - Stomatologiya;
- 14.00.22 - Travmatologiya va ortopediya;
- 14.00.23 - Hamshiralik ishini tashkil etish;
- 14.00.24 - Sud tibbiyoti;
- 14.00.27 - Xirurgiya;
- 14.00.28 - Neyroxirurgiya;
- 14.00.41 - Xalq tabobati;
- 14.00.35 - Bolalar xirurgiyasi;
- 14.00.34 - Yurak-qon tomir xirurgiyasi

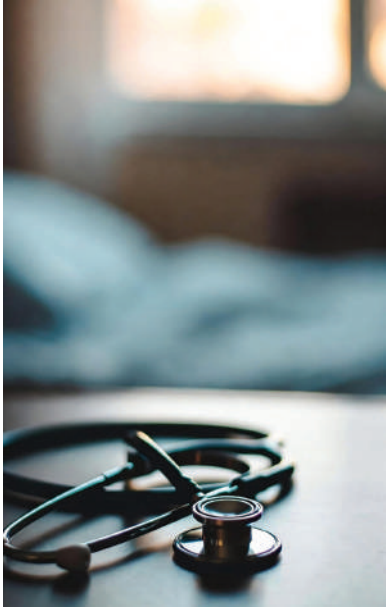
№10-SON

2026-yil, oktabr

tibbiyot-talimi-va-innovatsiyalari.uz

https://t.me/tibbbiyot_2100

Litsenziya raqami: №745444

Tahrir hay’ati a’zolari:

BOSH MUHARRIR:
Shuhrat Baymuradov Abdujalilovich
tibbiyot fanlari doktori (DSc), professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI:
Iminov Komiljon Odiljonovich
tibbiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori

“Tibbiyot ta'limi va innovasiyalari” ilmi elektron jurnali 29.04.2025-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan C-5669801 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan. Litsenziya raqami: №745444.

Tahrir hay’ati a’zolari:

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich
Texnika fanlari doktori (DSc), professor

Ishanqulov Artiqboy Eshboyevich
Biologiya fanlari doktori (DSc), professor

Otamuradov Furqat Abdukarimovich
tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent.

Shuxrat Jumayevich Teshayev
tibbiyot fanlari doktori (DSc), professor

Oral Aminovna Ataniyazova
tibbiyot fanlari doktori (DSc), professor

Jalolova Feruza Maxamatjanovna
Tibbiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (DSc), dotsent

Uraqov Shokir Ulashovich
tibbiyot fanlari doktori doktori (DSc)

Aripkhodjaeva Shakhzoda
resident doctor in national medical center

"TIBBIYOT TA’LIMI VA INNOVATSIYALARI"
ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA) tomonidan 2024-yil 9-oktabrdan boshlab c-5669651 raqami ostida rasmiy ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Murojaat uchun telefon:
+998 97 748 70 03
Email: @munis_sm

MUNDARIJA

KARDIORENAL SAMARADORLIK NUQTAI NAZARIDAN FINERENON VA EPLERENONNING CHAP QORINCHA OTISH FRAKSIYASI SAQLANGAN YURAK YETISHMOVCHILIGI BEMORLARIDAGI QIYOSIY BAHOLANISHI 21
Qodirova Guljahon Ramozonovna, Tursunova Laylo Dilshatovna

GIPERSPEKTRAL TASVIRLARNI TASNIFLASHDA FAZOVIY SIZIB CHIQISH NIMANI O‘LCHAYDI? YAQINLIK, KO‘RILMAGAN SINFLAR VA SINFLAR TARKIBIGA AJRATISH 27
Tuxtamurodov Nozir Ulmas o‘g‘li

DIABETIK PANJA SINDROMINING JARROHLIK ASORATLARINI DAVOLASHDA YANGI YONDASHUVLAR 34
Akmaljon Olimov

FARG‘ONA VODIYSI SHAROITIDA GERIATRIK YOSHDAGI BEMORLARDA O‘PKA VA EKSTRAPULMONAL SILNING KLINIK-EPIDEMIOLOGIK XUSUSIYATLARI (2020–2025) 40
Maxsumova Dinora Kamolovna, Zuhriddin Salohiddinovich Salohiddinov

ANTIBIOTIKLARGA CHIDAMLI BAKTERIYALAR: ZAMONAVIY TIBBIYOT MUAMMOSI 46
Abdisamatova Sarviniso Adisamatovna

EFFECTIVENESS OF TREATMENTS FOR CORONARY ARTERY DISEASE 50
Alfiya S. Shamsiddinova, Xursandbek A. Ergashaliyev, O‘g‘iloy M. Umaraliyeva, Ibrokhimjon M. Xursanov

KARDIORENAL SINDROMDA GENETIK VA EPIGENETIK DETERMINANTLAR HAMDA OQSIL BIOMARKERLAR PANELI: INTEGRATSION DIAGNOSTIK YONDASHUV 55
Korakulova Zilola Tilovmurodovna, Tursunkulov Ortikali, Ahmedova Umida Maxmudovna

ANDIJON VILOYATI AYOLLAR POPULYATSIYADA QALQONSIMON BEZ PATOLOGIYALARI FONIDA SUT BEZI SARATON VA SARATON OLDI HOLATLARINI UCHRASH CHASTOTASI 65
Mahmudjonova Sayyoraxon Shavkatbek qizi

SURUNKALI TROMBOEMBOLIK O‘PKA GIPERTENZIYASI: PATOGENEZDAN DAVOLASH STRATEGIYASINI TANLASHGACHA 70
Sunnatova Gulbahor Ismatovna, Tashinova Laylo Xolmurodovna, Ergasheva Nigora Utkurovna, Xolmirzayev Baxtiyor Turgunovich

TISH OLINGANDAN KEYIN PRP QO‘LLASHNING KLINIK SAMARADORLIGINI BAHOLASH 77
Muqimov Odiljon Axmadjonovich, Urinova Gulnoza Shuxrat qizi

TISH PROTEZLARI, JAG‘ MODELLARI VA JARROHLIK SHABLONLARINI YARATISHDA 3D-BOSMADAN FOYDALANISH 84
Abduganiyeva Shaxista Xodjiyevna, Axmedov Lutfullo

SPORTCHILARDA KORONAR ARTERIYA KASALLIGINI YENGIL SUN’IY INTELLEKT YORDAMIDA ERTA ANIQLASH 89
Muksimova Shahnoza Shamuhitovna, Umirzakova Sabina Totlibayevna, Isxakova Nargiza Patxillayevna

ИЗУЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МИКРОТОКОВОЙ ТЕРАПИИ В КОМПЛЕКСНОМ ЛЕЧЕНИИ ХРОНИЧЕСКОГО ГЕНЕРАЛИЗОВАННОГО ПАРОДОНТИТА У ПАЦИЕНТОВ С САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2 ТИПА 103
Меджидов Меджид Нисрединович, Кафаров Ризван Тельманович, Тешабоев Мухаммадяхё Гуломкодирович, Рахматуллаев Азизбек Ахмадулло угли

ОТДАЛЁННЫЕ ОСЛОЖНЕНИЯ НЕКРОТИЧЕСКОГО ЭНТЕРОКОЛИТА НОВОРОЖДЁННЫХ ПРИ ПРИКРЫТОЙ ПЕРФОРАЦИИ УЧАСТКА ПОПЕРЕЧНОЙ ОБОДОЧНОЙ КИШКИ 122
Хамраев Абдурашид Журакулович, Акмалова Юлдуз Илхомовна, Каримов Итиёр Музаффарович

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ЧЕЛЮСТНО-ЛИЦЕВОЙ ХИРУРГИИ СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ И УСЛОВИЯ КЛИНИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ 132
Шухратова Мафтуна Мухаммад-Али кизи
РЕЗУЛЬТАТЫ ХИРУРГИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ ВРОЖДЕННОГО ВЫВИХА БЕДРА У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА 139
Файзиматов Музаффар Азамович
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К РЕКОНСТРУКТИВНЫМ ОПЕРАЦИЯМ ВЕРХНЕЙ И НИЖНЕЙ ЧЕЛЮСТИ 144
Шухратова Мафтуна Мухаммад-Али кизи
ZRR VA AUTIZMLI BOLALARDA KOGNITIV-FUNKSIONAL REABILITATSIYADA MONTESSORI METODIKASINING O‘RNI 152
Odilbekova Hurliqo, Kimsanboyeva Odina, Jahonboyeva Dilorom, Majidova Yoqutxon Nabievna
ОТ ВАЛИДИРОВАННОЙ ЦИФРОВОЙ ПЛАТФОРМЫ ДЛЯ ОРТОГНАТИЧЕСКОЙ ХИРУРГИИ К БИОМЕХАНИЧЕСКОМУ МОДЕЛИРОВАНИЮ В РЕАЛЬНОМ ВРЕМЕНИ ПЕРСПЕКТИВЫ ГИБРИДНОГО РАСШИРЕНИЯ PINN И FEA ДЛЯ ЗУБОЧЕЛЮСТНОЙ СИСТЕМЫ 158
Шухратова Мафтуна Мухаммад-Али кизи
ДОБРОКАЧЕСТВЕННЫЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ В АСПЕКТЕ ОНКОЛОГИЧЕСКОЙ НАСТОРОЖЕННОСТИ: СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ЭТИОЛОГИИ, ПАТОГЕНЕЗА И ДИАГНОСТИКИ 164
Набиева Шохсанам Кахрамон кизи
SUBATROFIK RINITDA BURUN SHILLIQ QAVATINING KLINIK-FUNKSIONAL VA MIKROBIOLOGIK HOLATINI KOMPLEKS BAHOLASH ASOSIDA MAHALLIY TERAPIYANI TAKOMILLASHTIRISH 169
Yashnarova Lobar Eldor qizi
BOLALARDA NUTQ RIVOJLANISHI BUZILISHLARINI KORREKSIYALASHDA FORBRAIN QURILMASINING O‘RNI: ADABIYOTLAR SHARHI 173
Kimsanboyeva Odina Kozimovna, Odilbekova Hurliqo Ilhomovna, Jahonboyeva Dilorom Vohidjonovna, Huseynova Nadira Turgunovna
SURUNKALI BUYRAK KASALLIGINING DIALIZ BOSQICHIDAGI BEMORLARDA NOS3 GENI T786C POLIMORFIZMINING YURAK-QON TOMIR ASORATLARI BILAN BOG‘LIQLIGI 178
Eshmetova Sabohat Ilxomovna
Jabbarov Ozimboy Otaxonovich
Tursunova Laylo Dilshatovna
BOLALARDA YUQORI NAFAS YO‘LLARI TORAYISHI BILAN BOG‘LIQ DISTAL OKKLYUZIYANI DAVOLASH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH 185
Tosheva Orzigul Karim qizi
НЕЙРОМЫШЕЧНАЯ ДИСФУНКЦИЯ И БОЛЕВОЙ СИНДРОМ ПРИ ДЕКОМПЕНСИРОВАННОЙ СТИРАЕМОСТИ ЗУБОВ: ОЦЕНКА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ЗУБНЫХ РЯДОВ 189
Хаитбоева Мохирабону Уткир кизи
Мухамедсаидова Ирода Абдувахоб кизи
Хусанбаева Феруза Акмаловна
BOSH MIYA QON AYLANISHINING O‘TKIR BUZILISHIDA BRONX - O‘PKA TIZIMI ASORATLARI RIVOJLANISHINING KLINIK–PATOGENETIK XUSUSIYATLARI 197
Ikromova Mufazzal Abdurashidovna
СОВРЕМЕННЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О ФАРМАКОЛОГИЧЕСКИХ СВОЙСТВАХ И МЕХАНИЗМАХ ДЕЙСТВИЯ АДАПТОГЕННЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ 201
Ганиева Динара Шарофидиновна

CHAYNOV TISHLARI OKKLYUZION YUZASINING RAQAMLI 3D-MORFOMETRIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING OKKLYUZION BALANSI HAMDA CHAYNASH FUNKSIYASI BILAN BOG‘LIQLIGI 209
Abdumutalipova Muborak Abdurashid qizi
Rizayeva Sevara Mirgulyamovna

DEVELOPMENT OF A SET OF INNOVATIVE PREVENTIVE MEASURES AIMED AT PREVENTING DISEASES OF HARD DENTAL TISSUES IN CHILDREN, TAKING INTO ACCOUNT THEIR AGE-RELATED CHARACTERISTICS BASED ON CLINICAL AND DIAGNOSTIC CRITERIA 215
Buriyeva N. A.

BOLALARDA GIPERTROFIK GINGIVITNI DAVOLASH SAMARADORLIGINI KLINIK VA PERIODONTAL INDEKSLAR ASOSIDA BAHOLASH 219
Eshimova Sayyora Tursunovna

RAS BO‘LGAN BOLALARDA KOGNITIV BUZILISHLARNI KORREKSIYALASHDA MIKROTOKLI REFLEKSOTERAPIYANING O‘RNI: ADABIYOTLAR SHARHI 226
Jahonboyeva D.V
Odilbekova H.I
Kimsanboyeva O.K

BARIATRIK JARROHLIK AMALIYOTI O‘TKAZGAN BEMORLARDA PSIXOLOGIK REGRESS SHAKLLANISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 232
Kuchkarov Humoyun Nurali o‘g‘li
Yadgarova Nargiza Fahriddinovna

COMORBIDITY PATTERNS AND THEIR ASSOCIATION WITH GALLSTONE DISEASE IN THE ELDERLY POPULATION: (A POPULATION-BASED STUDY IN THE FERGANA VALLEY, UZBEKISTAN) 239
Usmonov Xusniddin Qutbidinovich
Salakhidinov Sarvarjon Zaynabidinovich

ВЛИЯНИЕ ТРАВМ КОЛЕННОГО СУСТАВА НА ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ ФУТБОЛИСТОВ: АНАЛИЗ ФАКТОРОВ РИСКА, ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕАБИЛИТАЦИИ И МЕР ПРОФИЛАКТИКИ ПОВТОРНЫХ ПОВРЕЖДЕНИЙ (ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ) 250
Анваров Абдуманнон Абдурахмонович
Бурханова Гулноза Лутфиллоевна
Исакулов Элдор Кулдошович
Бобобекова Умида Кувондиковна
Ким Вероника Александровна
Анварова Малика Абдурахмоновна

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕПРОТИВОТУБЕРКУЛЕЗНОЙ СЛУЖБЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН ПОД ВЛИЯНИЕМ ФИНАНСИРУЕМЫХ ИЗ ВНЕШНИХ ИСТОЧНИКОВ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПРОГРАММ 257
Рустамов Уктам Мардонкулович

КОРРЕЛЯЦИОННЫЙ АНАЛИЗ КЛИНИКО-НЕВРОЛОГИЧЕСКИХ, НЕЙРОВИЗУАЛИЗАЦИОННЫХ, НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ЛАБОРАТОРНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ У ПОДРОСТКОВ С ДЦП В ПОЗДНЕЙ РЕЗИДУАЛЬНОЙ СТАДИИ 262
Эргашева Мафтуна Озодовна

КЛИНИЧЕСКОЕ И ПРОГНОСТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ДОЛИХОСИГМЫ ПРИ ХРОНИЧЕСКОМ ЗАПОРЕ У ДЕТЕЙ (ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ) 266
Тошпўлатов Бехзод Бахтиёржон угли
Мирзакаримов Бахромжон Халимжонович
Тошпулатова Нигора Комолиддин кизи

AYOLLARDA O‘Z JONIGA QASD QILISH HOLATLARINING SUD-TIBBIY AHAMIYATI.....274
Eliyeva M.F.

UO‘K: 616.89-008.441.44-05

AYOLLARDA O‘Z JONIGA QASD QILISH HOLATLARINING SUD-TIBBIY AHAMIYATI

Eliyeva M.F.
Toshkent davlat tibbiyot universiteti, dotsent, t.f.n. Toshkent, O‘zbekiston
https://orcid.org/0021-0007-2031-7506

Annotatsiya. Ayollarda o‘z joniga qasd qilishning sud-tibbiy jihatlari, jumladan, o‘ziga zarar yetkazish usullarining taqsimoti, jarohatlarning morfologik xususiyatlari, hodisa holatlari hamda qasddan odam o‘ldirish va baxtsiz hodisalardan differensial diagnostika qilish masalalari tahlil qilingan. Ayollarda erkaklarga nisbatan «yumshoq» usullar (zaharlanish, o‘zini kesish) ko‘proq tanlanishi ko‘rsatilgan, biroq og‘ir usullar (osilish, o‘zini balandlikdan tashlash) ulushi ham sezilarli darajada saqlanib qolmoqda. Hodisa joyini ko‘zdan kechirish, morfologik manzara, laboratoriya tekshiruvlari va o‘limdan keyingi psixologik-psixiatrik ekspertiza ma’lumotlarini kompleks baholash zarurati asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: suitsid, o‘z joniga qasd qilish, ayollar, sud-tibbiy ekspertiza, o‘z joniga qasd qilish usuli, suitsiddan oldingi xulq-atvor, differensial diagnostika, zo‘ravonlik bilan bog‘liq o‘lim.

Аннотация. Проанализированы судебно-медицинские аспекты суицидов у женщин: структура способов самоповреждения, морфологические особенности повреждений, обстоятельства происшествия и вопросы дифференциальной диагностики с убийством и несчастным случаем. Показано, что у женщин чаще, чем у мужчин, выбираются «мягкие» способы (отравление, самопорезы), однако доля тяжёлых способов (повешение, падение с высоты) остаётся значительной. Обоснована необходимость комплексной оценки данных осмотра места происшествия, морфологической картины, лабораторных исследований и посмертной психолого-психиатрической экспертизы.

Ключевые слова: суицид, самоубийство, женщины, судебно-медицинская экспертиза, способ самоубийства, предсуицидальное поведение, дифференциальная диагностика, насильственная смерть.

Abstract. Forensic medical aspects of suicide among women are analysed, including the distribution of self-harm methods, the morphological characteristics of injuries, the circumstances of incidents, and the differential diagnosis of suicide, homicide, and accidental death. It is noted that women more frequently than men choose methods described as “less violent,” such as poisoning and self-inflicted cuts; however, the proportion of high-lethality methods, such as hanging and falls from height, remains substantial. The need for a comprehensive assessment of crime scene findings, morphological evidence, laboratory test results, and post-mortem psychological and psychiatric evaluations is substantiated.

Keywords: suicide, women, forensic medical examination, method of suicide, pre-suicidal behaviour, differential diagnosis, violent death.

KIRISH

Suitsid mehnatga layoqatli aholi o‘limining yetakchi tashqi sabablari qatoriga kiradi. JSST ma’lumotlariga ko‘ra, har yili dunyoda 700 mingdan ortiq odam o‘z joniga qasd qilish oqibatida vafot etadi. O‘z joniga qasd qilish xulq-atvori uchun «gender paradoksi» xosdir: ayollar ko‘pincha o‘z joniga qasd qilishga urinadilar, erkaklar esa ko‘pincha yakunlangan suitsid oqibatida vafot etadilar [3, 9]. Shunga qaramay, ayollarning o‘z joniga qasd qilish holatlarining mutlaq soni sezilarli bo‘lib, ularni sud-tibbiy baholash usulni tanlash, motivlar, reproduktiv holat va ko‘pincha oiladagi zo‘ravonlik bilan birga kelishi bilan bog‘liq xususiyatlarga ega [1]. Suitsidning kelib chiqish sabablari ko‘p omilli xususiyatga ega bo‘lib, ularning shakllanishida biologik, psixologik, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillar o‘zaro ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy tadqiqotlarda suitsidning yagona sababi mavjud emasligi, aksariyat hollarda bir nechta xavf omillarining bir vaqtning o‘zida ta’sir qilishi natijasida suitsidal xulq-atvor rivojlanishi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, ayrim holatlarda suitsidning aniq sababini hatto chuqur sud-tibbiy va psixologik tahlillar asosida ham to‘liq aniqlash imkoniyati bo‘lmaydi [4]. Tadqiqotning maqsadi — ayollarda o‘z joniga qasd qilish usullarining taqsimotini va sud-tibbiy morfologik xususiyatlarini o‘rganishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Adabiyotlarda keltirilishicha, suitsid xavfini oshiruvchi asosiy omillar qatoriga depressiv va boshqa ruhiy buzilishlar, spirtli ichimliklar va psixoaktiv moddalarga qaramlik, og‘ir somatik kasalliklar, shaxsiy va oilaviy inqirozlar, ijtimoiy yakkalanish, iqtisodiy qiyinchiliklar, huquqiy muammolar hamda kuchli ruhiy stress holatlari kiradi. Ushbu omillar alohida yoki birgalikda ta’sir qilib, shaxsda suitsidal fikrlar va suitsidal xulq-atvorning shakllanishiga zamin yaratadi [2]. Ko‘plab tadqiqotlar suitsid xavfi ayrim aholi guruhlarida yuqoriroq ekanligini ko‘rsatadi. Xususan, ruhiy kasalliklarga chalingan bemorlar, alkogol yoki giyohvand moddalarga qaram shaxslar, og‘ir surunkali kasalliklar bilan og‘rigan bemorlar, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash darajasi past bo‘lgan shaxslar, ozodlikdan mahrum etilganlar hamda harbiy xizmat bilan bog‘liq kuchli stressni boshdan kechirgan shaxslarda suitsid xavfi aholining umumiy qatlamlariga nisbatan yuqori ekanligi qayd etilgan [6]. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro tadqiqotlar ma’lumotlariga ko‘ra, suitsid ko‘rsatkichlari davlatlar va mintaqalar kesimida sezilarli farq qiladi [7]. Ayrim mamlakatlarda suitsid darajasi jahon o‘rtacha ko‘rsatkichidan yuqori bo‘lib, bu holat aholining ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti, ruhiy salomatlik xizmatining rivojlanganlik darajasi, madaniy xususiyatlar hamda profilaktik dasturlarning samaradorligi bilan izohlanadi [8]. Shu munosabat bilan har bir mamlakatda suitsidning epidemiologik xususiyatlarini milliy darajada o‘rganish va sud-tibbiy baholash mezonlarini takomillashtirish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi [9]. Dunyo miqyosida suitsid muammosini o‘rganish, uning oldini olish hamda xavf omillarini aniqlash bilan shug‘ullanuvchi qator ilmiy markazlar va tadqiqot institutlari faoliyat yuritmoqda. Ularning tadqiqotlari suitsidal xulq-atvorning shakllanishida ruhiy buzilishlar, depressiv sindromlar, psixoaktiv moddalarni suiiste’mol qilish, ijtimoiy yakkalanish hamda og‘ir hayotiy stress holatlari asosiy xavf omillari ekanligini ko‘rsatadi [10]. Ayollarda psixoaktiv moddalarga qaramlik suitsidal xulq-atvor rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, giyohvandlik va alkogolizm bilan og‘rigan ayollarda depressiv buzilishlar, emotsional beqarorlik, impulsiv xulq-atvor hamda o‘z joniga qasd qilish xavfi aholining boshqa qatlamlariga nisbatan yuqori ekanligi qayd etilgan. Shu bilan birga, ushbu toifadagi shaxslarda davolash samaradorligining nisbatan pastligi, remissiya davrining qisqaligi hamda qaytalanish holatlarining yuqoriligi profilaktik chora-tadbirlarni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi [11]. O‘zbekistonlik mualliflar mamlakat sud-tibbiy muassasalarining 1992–2019-yillardagi rasmiy hisobotlarini tahlil qilib, yakunlangan suitsidlarda erkaklar va ayollar nisbati taxminan 2:1 ni tashkil etganini ko‘rsatgan [12]. Rossiyaning Kaluga viloyati sud-tibbiy ekspertiza materiallari (2012–2018-yillar) tahlilida suitsid usullari tuzilmasi o‘rganilgan, erkaklar va ayollar nisbati 6,03:1 ga teng bo‘lgan [13]. Sud-tibbiy ekspert uchun o‘z joniga qasd qilish alomatlari bilan kechuvchi ayol o‘limi bir qator masalalarni hal qilishni talab etadi: o‘lim sababi va vaqtini aniqlash, shikastlanishlarning hosil bo‘lish mexanizmini belgilash, begona ta’sirni istisno qilish, alkogol va psixoaktiv moddalar mavjudligini aniqlash, homiladorlik yoki tug‘ruqdan keyingi davr mavjudligini baholash.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Tadqiqot obyekti sifatida Respublika sud-tibbiy ekspertiza ilmiy-amaliy markazida sud-tibbiy ekspertizadan o‘tkazilgan 157 nafar ayolning o‘lim holatlari olindi. Tadqiqotga suitsid natijasida yuzaga kelgan o‘lim holatlari kiritildi. Har bir holatda voqea joyini ko‘zdan kechirish ma’lumotlari, sud-tibbiy ekspertiza natijalari, jarohatlarning tashqi va ichki morfologik xususiyatlari hamda laboratoriya tekshiruvlari natijalari tahlil qilindi. Suitsid usullari va ularga xos morfologik belgilar qiyosiy baholandi. Olingan ma’lumotlar asosida suitsid holatlarining sud-tibbiy diagnostikasi va differensial diagnostikasi uchun muhim bo‘lgan morfologik belgilar aniqlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Suitsid natijasida yuzaga kelgan o‘lim holatlarini sud-tibbiy jihatdan to‘g‘ri baholashda morfologik tekshiruv yetakchi ahamiyatga ega bo‘lib, u o‘lim mexanizmi, tanatogenez xususiyatlari, jarohatlarning hosil bo‘lish sharoiti va ularning hayot vaqtida yoki o‘limdan keyin vujudga kelganligini aniqlash imkonini beradi. Sud-tibbiy amaliyotda morfologik belgilarni kompleks baholash nafaqat o‘lim sababini aniqlash, balki suitsid holatlarini qasddan odam o‘ldirish, baxtsiz hodisa yoki boshqa zo‘ravonlik bilan kechgan o‘lim holatlaridan differensial tashxislashda ham muhim mezon hisoblanadi. Zamonaviy sud-tibbiy ekspertiza amaliyotida tashqi va ichki morfologik o‘zgarishlarni alohida emas, balki voqea joyini ko‘zdan kechirish materiallari, tergov ma’lumotlari, tibbiy hujjatlar, toksikologik, gistologik va boshqa laboratoriya tekshiruvlari natijalari bilan birgalikda baholash ekspert xulosasining ilmiy asoslanganligini ta’minlaydi. Ayniqsa, ayollarda suitsid usullarining xilma-xilligi har bir holat uchun o‘ziga xos morfologik belgilar shakllanishiga sabab bo‘ladi.

Mazkur tadqiqotda Respublika sud-tibbiy ekspertiza ilmiy-amaliy markazi materiallari asosida o‘rganilgan 157 ta ayolda suitsid holati kompleks sud-tibbiy tahlil qilindi. Barcha holatlarda jarohatlarning tashqi ko‘rinishi, ichki a’zolardagi makroskopik va mikroskopik o‘zgarishlar, tanatogenetik mexanizmlar hamda laboratoriya tekshiruvlari natijalari qiyosiy baholandi. Bu esa suitsidning turli usullarida kuzatiladigan morfologik o‘zgarishlarni tizimlashtirish, ularning sud-tibbiy ahamiyatini baholash va ekspert amaliyoti uchun ishonchli diagnostik mezonlarni ishlab chiqish imkonini berdi. Tahlil qilingan materiallar shuni ko‘rsatdiki, ayollarda suitsidning morfologik manzarasi tanlangan avtoagressiv usulga bevosita bog‘liq bo‘lib, har bir usulga xos patomorfologik kompleks shakllanadi. Shu munosabat bilan dastlab tadqiqotga kiritilgan holatlarning suitsid usullari bo‘yicha taqsimoti tahlil qilindi (1-jadvalga qarang).

1-jadval.
Tadqiqot guruhidagi ayollarda suitsid usullarining taqsimlanishi (n=157)

Suitsid usuli	n=157	%
Osilish	**79**	50,3
O‘tkir zaharlanish	**42**	26,8
O‘zini balandlikdan tashlash	**18**	11,5
O‘zini yoqish	**8**	5,1
Suvga cho‘kish	**5**	3,2
O‘tkir jism bilan jarohatlash	**4**	2,5
Boshqa usullar	**1**	0,6
Jami	**157**	**100,0**

1-jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, tadqiqotga kiritilgan 157 nafar ayol o‘rtasidagi suitsid holatlarida eng ko‘p uchragan usul osilish bo‘lib, u barcha holatlarning eng katta qismini tashkil etdi. Keyingi o‘rinlarda o‘tkir zaharlanish va o‘zini balandlikdan tashlash holatlari qayd etildi. Nisbatan kam uchragan usullar sifatida o‘zini yoqish, suvga cho‘kish, o‘tkir jismlar yordamida o‘zini jarohatlash hamda boshqa kam uchraydigan avtoagressiv usullar aniqlandi.

Olingan natijalar xalqaro ilmiy adabiyotlar ma’lumotlari bilan uyg‘un bo‘lib, ayollarda suitsidning eng ko‘p tarqalgan usullari sifatida osilish va o‘tkir zaharlanish ustunlik qilishi qayd etilgan [5]. Bu holat ayollarning nisbatan oson amalga oshiriladigan, tashqi muhitda mavjud vositalardan foydalanish imkoniyati bilan izohlanishi mumkin. Shu bilan birga, ayrim mamlakatlarda madaniy, diniy va ijtimoiy xususiyatlarga qarab suitsid usullarining tarqalishi ma’lum darajada farq qilishi ham adabiyotlarda ta’kidlangan (2-jadvalga qarang).

2-jadval.
Ayollarda suitsid usullarining asosiy sud-tibbiy morfologik xususiyatlari

№	Suitsid usuli	**Asosiy tashqi morfologik belgilari**	**Asosiy ichki morfologik belgilari**
1	Osilish	Strangulyatsion egat, yuz sianozi (asosan atipik osilishda), petexiyalar	Asfiksiya belgilari, o‘pka va bosh miya shishi, ichki a’zolarda venoz qon dimlanishi
2	O‘tkir zaharlanish	Tashqi jarohatlar odatda kuzatilmaydi	Ichki a’zolarda toksik o‘zgarishlar, parenximatoz distrofiya, toksikologik tekshiruvda zaharli moddalar aniqlanishi
3	O‘zini balandlikdan tashlash	Ko‘p sonli tashqi jarohatlar, suyak sinishlari	Bosh miya, ko‘krak va qorin bo‘shlig‘i a’zolarining og‘ir jarohatlari, ichki qon ketish

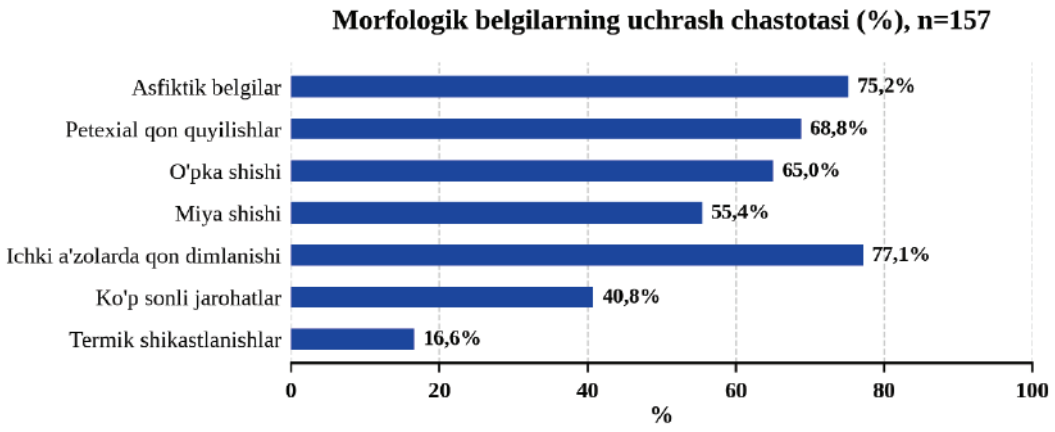
4	O‘zini yoqish	Turli darajadagi kuyishlar	Kuyish shoki, nafas yo‘llarida kuyish mahsulotlari (qurum), qonda karboksigemoglobin, ichki a’zolarda gipoksiya belgilari
5	Suvga cho‘kish	Teri matseratsiyasi, og‘iz-burunda ko‘pik	O‘pkaning o‘tkir (suvli) emfizemasi, suvli ko‘pik, asfiksiyaga xos morfologik o‘zgarishlar
6	O‘tkir jism bilan jarohatlash	Kesilgan yoki sanchilgan jarohatlar	Qon yo‘qotish, ichki a’zolar shikastlanishi
7	Boshqa usullar	Jarohat turiga mos belgilar	Tanlangan usulga muvofiq morfologik o‘zgarishlar

Tadqiqotimizda osilishning ustunligi mexanik asfiksiya bilan kechuvchi o‘lim holatlarining sud-tibbiy amaliyotda muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Zaharlanish holatlarining yuqori ulushi esa toksikologik tekshiruvlarning ahamiyatini yanada oshiradi. O‘zini balandlikdan tashlash, o‘zini yoqish va boshqa kam uchraydigan usullarda kuzatilgan holatlar morfologik o‘zgarishlarning turlicha bo‘lishi bilan tavsiflandi va keyingi boblarda alohida tahlil qilindi. Shunday qilib, tadqiqotga kiritilgan ayollarda suitsid usullarining taqsimoti har bir usul uchun o‘ziga xos morfologik va tanatogenetik xususiyatlarni kompleks baholash zarurligini ko‘rsatadi. Bu esa sud-tibbiy ekspertiza jarayonida o‘lim mexanizmini ishonchli aniqlash, suitsid holatlarini boshqa turdagi zo‘ravonlik bilan kechgan o‘limlardan farqlash hamda ekspert xulosasining ilmiy asoslanganligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Suitsid natijasida yuzaga kelgan o‘lim holatlarida tashqi va ichki morfologik o‘zgarishlarning uchrash chastotasini baholash sud-tibbiy tashxis jarayonida muhim ahamiyatga ega. Morfologik belgilarning tarqalish darajasini tahlil qilish o‘lim mexanizmini aniqlash, tanatogenez xususiyatlarini baholash hamda turli xil suitsid usullariga xos patomorfologik mezonlarni belgilash imkonini beradi.

O‘tkazilgan tadqiqotlar davomida har bir holatda aniqlangan asosiy morfologik belgilar qayd etildi va ularning uchrash chastotasi hisoblab chiqildi. Olingan natijalar asosida asfiktik belgilar, ichki a’zolarda qon dimlanishi, petexial qon quyilishlar, o‘pka va miya shishi, ko‘p sonli mexanik jarohatlar hamda termik shikastlanishlarning tarqalish darajasi baholandi.

3-jadval.
Morfologik belgilarning uchrash chastotasi (n=157)

Morfologik belgi	n	%
Asfiktik belgilar	118	75,2%
Petexial qon quyilishlar	108	68,8%
O‘pka shishi	102	65,0%
Miya shishi	87	55,4%
Ichki a’zolarda qon dimlanishi	121	77,1%
Ko‘p sonli jarohatlar	64	40,8%
Termik shikastlanishlar	26	16,6%

1-rasm. Morfologik belgilarning uchrash chastotasi (%), n=157.

O‘rganilgan 157 ta suitsid holatida morfologik belgilarning tarqalish darajasi suitsidni amalga oshirish usuli hamda tanatogenez xususiyatlariga qarab farqlandi. Eng yuqori ko‘rsatkich ichki a’zolarda qon dimlanishida qayd qilinib, mazkur belgi 121 (77,1%) holatda aniqlandi. Bu holat o‘lim oldidan rivojlangan umumiy gemodinamik buzilishlar va gipoksiya jarayonlarining morfologik ifodasi hisoblanadi. Asfiktik belgilar 118 (75,2%) holatda kuzatilib, ularning yuqori ulushi mexanik asfiksiya, ayniqsa, osilish orqali sodir etilgan suitsid holatlarining ko‘pligi bilan izohlanadi. Petexial qon quyilishlar 108 (68,8%), o‘pka shishi 102 (65,0%) va miya shishi 87 (55,4%) holatlarda qayd etildi. Ushbu morfologik o‘zgarishlar o‘tkir kislorod yetishmovchiligi, mikrosirkulyatsiya buzilishi va venoz dimlanishning rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘lib, suitsid holatlarida tanatogenezning muhim morfologik mezonlari hisoblanadi.

Ko‘p sonli mexanik jarohatlar 64 (40,8%) holatda uchradi. Eng kam uchragan morfologik belgi termik shikastlanishlar bo‘lib, ular 26 (16,6%) holatda qayd etildi. Mazkur morfologik belgilar turli suitsid usullarida kuzatilishi mumkin. Shunday qilib, aniqlangan morfologik belgilarning tarqalish xususiyatlari suitsid mexanizmini aniqlash, tanatogenezni baholash hamda sud-tibbiy ekspert xulosasini ilmiy jihatdan asoslashda muhim diagnostik ahamiyatga ega ekanligi tasdiqlandi. Suitsid holatlarida eng ko‘p uchraydigan morfologik o‘zgarishlar ichki a’zolarda qon dimlanishi, asfiktik belgilar, petexial qon quyilishlar va o‘pka shishi ekanligi aniqlandi. Mazkur belgilarning kompleks baholanishi sud-tibbiy ekspert uchun o‘lim mexanizmini aniqlash, suitsid usulini baholash hamda suitsid holatlarini boshqa turdagi zo‘ravonlik bilan bog‘liq o‘limlardan differensial tashxislashda yuqori diagnostik ahamiyatga ega hisoblanadi.

Suitsid holatlarida tashqi morfologik belgilarning xususiyati tanlangan avtoagressiv usulga bevosita bog‘liq bo‘lib, ular sud-tibbiy ekspertizada o‘lim mexanizmini aniqlash, jarohatlarning hayot vaqtida hosil bo‘lganligini baholash hamda suitsid holatlarini boshqa turdagi zo‘ravonlik bilan bog‘liq o‘limlardan farqlashda muhim diagnostik ahamiyatga ega hisoblanadi. Tashqi morfologik belgilarni kompleks baholash jarayonida jarohatlarning lokalizatsiyasi, shakli, o‘lchami, tashqi ko‘rinishi, qon quyilish xususiyati va ularning suitsid usuli bilan o‘zaro muvofiqligi tahlil qilindi. Har bir holatda tashqi tekshiruv natijalari ichki morfologik o‘zgarishlar, voqea joyini ko‘zdan kechirish materiallari hamda qo‘shimcha laboratoriya tekshiruvlari bilan taqqoslanib baholandi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari ayollarda suitsid usullarining taqsimoti va ularga xos sud-tibbiy morfologik xususiyatlarni ko‘rsatdi. Tahlil qilingan 157 nafar ayolda eng ko‘p tanlangan usul osilish (50,3%) bo‘lib, undan keyin o‘tkir zaharlanish (26,8%) va o‘zini balandlikdan tashlash (11,5%) kuzatildi; o‘zini yoqish, suvga cho‘kish va o‘tkir jism bilan jarohatlash kamroq uchradi (mos ravishda 5,1%, 3,2% va 2,5%).

Morfologik manzara tanlangan avtoagressiv usulga bog‘liq bo‘lib, eng ko‘p uchragan belgilar ichki a’zolarda qon dimlanishi (77,1%), asfiktik belgilar (75,2%), petexial qon quyilishlar (68,8%) va o‘pka shishi (65,0%) bo‘ldi. Suitsid holatlarini qasddan odam o‘ldirish va baxtsiz hodisadan farqlashda tashqi va ichki morfologik belgilarni voqea joyini ko‘zdan kechirish, toksikologik va gistologik tekshiruv natijalari bilan birgalikda kompleks baholash zarur. Olingan natijalar ayollar suitsidini sud-tibbiy baholash mezonlarini takomillashtirish va profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishda ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. DiMaio V. J., DiMaio D. Forensic Pathology. — 2nd ed. — Boca Raton: CRC Press, 2001.
2. Turecki G., Brent D. A. Suicide and suicidal behaviour // Lancet. — 2016. — Vol. 387, № 10024. — P. 1227–1239.
3. Canetto S. S., Sakinofsky I. The gender paradox in suicide // Suicide and Life-Threatening Behavior. — 1998. — Vol. 28, № 1. — P. 1–23.
4. Fazel S., Runeson B. Suicide // New England Journal of Medicine. — 2020. — Vol. 382, № 3. — P. 266–274.
5. Denning D. G., Conwell Y., King D., Cox C. Method choice, intent, and gender in completed suicide // Suicide and Life-Threatening Behavior. — 2000. — Vol. 30, № 3. — P. 282–288.
6. Bachmann S. Epidemiology of suicide and the psychiatric perspective // International Journal of Environmental Research and Public Health. — 2018. — Vol. 15, № 7. — Art. 1425.
7. World Health Organization. Suicide worldwide in 2019: Global Health Estimates. — Geneva: WHO, 2021.
8. World Health Organization. Preventing suicide: a global imperative. — Geneva: WHO, 2014.
9. Naghavi M. Global, regional, and national burden of suicide mortality 1990 to 2016: systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016 // BMJ. — 2019. — Vol. 364. — Art. l94.

10. Hawton K., van Heeringen K. Suicide // Lancet. — 2009. — Vol. 373, № 9672. — P. 1372–1381.
11. Poorolajal J., Haghtalab T., Farhadi M., Darvishi N. Substance use disorder and risk of suicidal ideation, suicide attempt and suicide death: a meta-analysis // Journal of Public Health. — 2016. — Vol. 38, № 3. — P. e282–e291.
12. Giyasov Z. A., Makhsumkhonov K. A., Bakhriev I. I., Islamov Sh. E. Retrospektivnyy sudebno-meditsinskiy analiz dinamiki pokazateley smertnosti pri suitsidakh // Rossiyskiy zhurnal sudebnoy meditsiny. — 2022. — T. 8, № 4. — S. 37–46. — DOI: 10.17816/fm673.
13. Nosova E. S., Spasennikov B. A., Aleksandrova O. Yu. Sudebno-meditsinskie aspekty samoubiystv (na primere materialov Kaluzhskogo oblastnogo byuro sudebno-meditsinskoy ekspertizy) // Byulleten' Natsional'nogo nauchno-issledovatel'skogo instituta obshchestvennogo zdorov'ya imeni N. A. Semashko. — 2022. — DOI: 10.25742/NRIPH.2022.01.001.

TIBBIYOT
TA'LIMI & INNOVATSIYALARI

2026. № 10

Muharrir: Sherzod Qurbonov

Mas’ul kotib: Surmaniso Mirzaliyeva

Dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Tibbiyot ta'limi va innovasiyalari” ilmi elektron jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @munis_sm
Tel.: 97 748 70 03

